

JOHANN CHRISTIAN RÜCKER FREIHERR VON JENISCH, KALØS EJER 1943-45

Johan von Jenisch overtog Jenisch-familiens godser i juli 1943, efter at hans ældre bror Wilhelm var omkommet ved en flyulykke i Grækenland.

Johan var eneste overlevende af de tre brødre, idet den næstældste bror Martin var faldet ved Østfronten. Derfor blev han trukket tilbage fra den meget farlige Østfront, hvor han lige som sin ældre bror havde gjort tjeneste, og kom til at tilbringe de sidste to krigsår i det tyske militære hovedkvarter i Silkeborg. Ironisk nok meget tæt på sit eget gods Kalø.

Kort efter besættelsen blev Kalø konfiskeret som ”fjendtlig tysk ejendom”, og den danske stat overtog godset. Johan von Jenisch kom altså kun til at eje Kalø i et par år – oven i købet et par år, hvor han på grund af krigen ikke har kunnet opholde sig der. Det var han klar over ville være alt for ømfindtlig og sætte medarbejderne på Kalø i en vanskelig situation. Han har dog muligvis besøgt Kalø nogle gange incognito og uden at være i tysk uniform.

Muligvis har det forholdt sig sådan, at begge Johans ældre brødre havde fået dobbelt statsborgerskab inden nazisterne forbød det, mens Johan ikke nåede det – eller familien ikke nåede at ansøge om lov til det. I så fald har det været dobbelt bittert for familien at se Kalø konfiskeret efter besættelsen. Om familien Scheel-Plessen, der fik konfiskeret Fussingø på samme måde som Jenischerne Kalø, vides det, at ejeren efter nazisternes forbud mod dobbelt statsborgerskab måtte vælge mellem dansk og tysk, og nødvendigvis måtte vælge tysk, da de ellers havde mistet det tyske gods (Sierhagen lidt nordøst for Blumendorf). Det samme kan være sket for de tre Jenisch-brødre – eller nogle af dem.

Familien opgav aldrig at få det tabte tilbage. Det første forsøg skete ved en ansøgning til det såkaldte dispensationsnævn april 1946, men ansøgningen blev afvist i et ministermøde i januar 1947.

Næste forsøg var en fornyet ansøgning til dispensationsnævnet i juni 1951, og behandlingen af denne ansøgning blev meget langvarig. Et godt gæt kunne være, at ansøgningen er blevet taget meget alvorlig i forbindelse med diskussionerne om Danmarks holdning til Vesttysklands optagelse i NATO og ordningen af forholdene for det danske mindretal i Sydslesvig og det tyske mindretal i Sønderjylland i 1954-55. Mindretalsproblemerne fik en tilfredsstillende løsning ved Bonn- og København-erklæringerne i 1955. I familien fortælles det, at man på et tidspunkt nærmest var sikker på at få Kalø tilbage, men så døde den ansvarlige minister og sagen gik i stå – der kan muligvis være tale om statsminister Hans Hedtofts død i 1954. Under alle omstændigheder står det fast, at der ikke kom nogen afgørelse i 1954-55. Derefter havde von Jenisch og Folmer Lüttichau foretræde for dispensationsnævnet i juni 1957, og samme år i august var der et møde mellem højesteretsadvokat Henning Hasle, der førte sagen for Jenisch-familien, og handelsminister Kjeld Philip. Ved dette møde stod det klart, at det helt afgørende var fortolkningen af begrebet ”fjendtlig”, idet det ifølge loven var al ”fjendtlig tysk ejendom”, der skulle konfiskeres. Måske er det endt med, at det er blevet fortolket som ”fjendtlig”, at Johan von Jenisch havde været tysk officer under krigen – der er ingen efterretninger om, at familien skulle have været nazister, tværtimod ved vi jo, at nazisterne reelt beslaglagde størstedelen af deres ejendom i Altona. Baron Johan von Jenisch fremførte, at hvis Kalø blev givet tilbage, ville det overgå til hans ældste søn, der ville søge dansk statsborgerskab. Men lige meget hjalp det – den 23. februar 1959 kom der endeligt afslag på ansøgningen.

Elisabeth og Johan von Jenisch, fotograferet til Jyllands-Posten i anledning af debatten om Kaløs privatisering sidst i 1980'erne.

Tredje forsøg var en klage til ombudsmanden over dispensationsnævnets afgørelse, som man hævdede var i strid med normal praksis, i november 1964. Men ombudsmanden afviser klagen, idet han ikke mente, der var mulighed for at få sagen optaget hos ham ”på grund af den lange tid, der var forløbet”.

Rønde Lokalhistoriske Forening besøgte Johan von Jenischs to sønner Martin og Christoph i maj 2010. De mente begge, at deres far endeligt opgav at få Kalø tilbage omkring 1970. Derefter ønskede han ikke at tale om Kalø overhovedet, så de to brødre vidste stort set intet om familiens tidligere danske gods.

Alligevel blev der tale om et fjerde forsøg på at få Kalø tilbage, da regeringen Schlüter i 1989 havde besluttet at privatisere godset. Det kom til et udbud, og baronen bød ind med et symbolsk beløb, sikkert for at sikre sig, at diskussionen om tilbagegivelse ville komme op i forbindelse med privatiseringen. Det fik dog alt sammen ingen betydning, da privatiseringen på grund af stor folkelig modstand blev opgivet. Ikke mindst en udsendelse med Niels Højlund i det såkaldte ”Højlundts forsamlingshus” var med til at vende den folkelige stemning imod privatisering.

Hans Peter Baadsgaard, der var folketingsmedlem for Socialdemokratiet på det tidspunkt, fortæller (12. juni 2010), at sagen om Kaløs privatisering var en af de meget få eksempler, han oplevede i sin lange tid i folketinget, hvor stemningen vendte midt under folketingsdebatten. Det var Kristeligt Folkeparti, der vendte om undervejs og lod sig overbevise om, at privatiseringen burde opgives. Baadsgaard selv havde tætte kontakter til folk på Kalø under sagens forløb og kæmpede voldsomt imod privatiseringen.

En kollega af mig (Ole Drostrup) besøgte baronen på Blumendorf i 1993 i forbindelse med udgivelsen af sin bog om det tyske militære hovedkvarter i Silkeborg. Baronens kunne endnu tale dansk, og bitterheden over at have mistet Kalø var stadigvæk tydelig. Han betragtede sig som en del af den gamle danske landadel, og havde haft tætte kontakter til bl.a. Lüttichauerne på Tjele, Rohden og Møllerup. Folmer Lüttichau, Rohden, var godsinspektør på Kalø fra 1924 til 1948, hvor staten afskedigede ham som den eneste af mandskabet på Kalø – de øvrige ansatte fik lov at blive også efter at staten havde overtaget. Folmer Lüttichaus stærkt følelsesladede afskedstale til Kaløs personale ved høstgildet om aftenen 30. september 1948 er bevaret – præcis midnat samme aften forlod han Kalø.

Brødrene von Jenisch oplyste under vores besøg i maj 2010, at deres far lærte sig dansk, fordi han mente, at det så ville være lettere for ham at overbevise de danske politikere og myndigheder om, at konfiskationen havde været en fejl. Han har dog givetvis kunnet en del dansk i forvejen efter at være kommet jævnligt på Kalø som barn og efter de to år under krigen i Silkeborg.

Brødrene mente endvidere, at der ikke var logik i, hvad der blev konfiskeret af tysk ejendom og hvad ikke – og deri kan de sikkert have ret, da afgørelsen i hvert enkelt tilfælde beroede på et konkret skøn. Det kan tilføjes, at nazisternes fremfærd i forbindelse med det tvungne salg af Jenischpark til Hamburg by bekræfter opfattelsen af, at Jenischerne ikke havde noget med nazismen at gøre. Brødrene kunne nævne eksempler på familier, som forekom dem mere ”tyske” og involverede i krigen end deres egen familie, og som alligevel ikke havde fået deres ejendomme konfiskeret.

En ”husmandsbetragtning” på konfiskationen må vel være, at den ud fra en privat-personlig betragtning har været dybt urimelig og uretfærdig – mens det stiller sig lidt vanskeligere, hvis man bedømmer ud fra et rent statsretsligt forhold. Den konfiskerede tyske ejendom har jo kun udgjort en minimal brøkdel af de omkostninger, besættelsen havde påført Danmark. Dette argument kan så også vendes den anden vej: reelt var det indkomne beløb uden betydning i den store sammenhæng, og så ender vi med at måtte konstatere, at konfiskationerne af tysk ejendom nok ikke lader sig forklare uden at tage den tyskfjendtlige stemning i befolkningen efter krigen i betragtning – skarpt trukket op: et element af ”hævn” eller krav på gengæld (den positive fortolkning: den krænkede retsfølelse) spiller ind.

Johann von Jenisch døde i 2003 88 år gammel. Arvtager var sønnen Martin Johann Freiherr von Jenisch, der i dag bor på Blumendorf og også stadigvæk ejer Altfresenburg, hvis hovedbygning m.m. er udlejet til et møbelimportfirma.

Billedet til venstre: Rønde Lokallhistoriske Forening foran Blumendorfs hovedbygning maj 2010.

Ved Rønde Lokalhistoriske Forenings besøg på Blumendorf i maj 2010 kunne baronen fortælle, at konfiskationen af Kalø ikke var den eneste ulykke, familien oplevede i kølvandet af krigen. Hurtigt efter krigens afslutning fik familien 48 timer til at forlade hovedbygningen på Blumendorf, da de engelske besættelsestropper ville bruge den til hovedkvarter. Baronet måtte flytte ud i orangeriet, et kombineret drivhus og gartnerbolig, i parken. Johan von Jenisch var endnu ved krigens slutning en ung mand og ugift, men blev gift sidst i 1940'erne og fik bl. a. sønnerne Martin og Christoph.

Da englænderne senere forlod hovedbygningen, blev den brugt til sygehus og senere vist nok også privatskole, og bygningen var efterhånden så ramponeret, at den var ubeboelig. Men i begyndelsen af 2000-tallet påtog den tyske stat («Denkmalpflege») at restaurere bygningen, og endelig i 2006 kunne familien igen flytte ind i den.

Men baronen var i mellemtiden død i 2003, og sønnen Martin von Jenisch havde i mange år boet i portbygningen på familiens nabogods Alt Fresenburg. Det blev derfor sønnen og hans hustru og børn, der i 2006 tog familiens bolig på Blumendorf i besiddelse. Efter restaureringen er det blevet en prægtig bolig.

Jenisch-familiens oprindelige landsted Jenisch-Haus i Jenisch-Park i Altona er i dag offentlig tilgængelig. Det samme gælder parken. Billederne ovenover er fra Lokalhistorisk Forenings besøg på Blumendorf maj 2010. Øverst hovedbygningen til Blumendorf, derunder får baron Martin von Jenisch (til højre) overrakt en gave fra foreningen. Foto Henning Götzsche.

Omkring 1950 blev der i Slesvig-Holsten gennemført en jordreform, der skulle skaffe jord til de mange flygtninge fra det østlige Tyskland, der nu var blevet en del af Polen. Ved den lejlighed blev 2200 af familiens 3000 ha. ved godserne i Holsten konfiskeret, formodentlig dog med en vis kompensation til følge.

Vilfred Friborg Hansen, marts 2012.